

CƏNUBİ KOREYA VƏ SİNQAPURDA İQTİSADİYYATIN DÖVLƏT TƏNZİMLƏNMƏSİNİN TƏDQIQI

Daxil olub: 14 noyabr 2023-cü il
Qəbul olunub: 15 fevral 2024-cü il
Received: 14 November 2023
Accepted: 15 February 2024

Mübariz Məmmədli¹, Rüksarə Seyfullalı²
¹*i.e.n., dosent, UNEC;*
²*dissertant, "İqtisadiyyat və statistika"*
kafedrası, Azərbaycan Texniki Universiteti;
²rukhsara.slee@gmail.com

Xülasə

Milli iqtisadiyyatların dövlət tənzimlənməsi sahəsində formalaşmış nəzəriyyələrdə elmi yanaşmaların fundamental əsasları müəyyən edilsə də, inkişaf proqramlarının hazırlanmasında hər bir ölkənin özünəməxsus xüsusiyyətlərinin nəzərə alınmasının vacibliyi fikri də qəbul olunur. Hazırda qloballaşma və rəqəmsallaşma kimi proseslər də tənzimləmə tədbirlərinin hazırlanmasında yeni yanaşmaları meydana gətirməkdədir. Azərbaycan iqtisadiyyatı qarşısında dayanan prioritet vəzifələr mahiyyətinə görə dövlətin iqtisadi müdaxiləsini zərurətə çevirir. Ənənəvi iqtisadiyyatlardan müasir sənaye ölkələrinə çevrilmiş ölkələrin təcrübəsinin tədqiqi ölkəmizdə tənzimləmə praktikasının təkmilləşdirilməsi üçün yaxşı ideyalar təqdim edə bilər. Məqalənin məqsədi Cənubi Koreya və Sinqapur kimi uğurlu ölkələrin tənzimləmə təcrübəsinin öyrənilməsi və ümumiləşdirilməsi əsasında Azərbaycanda iqtisadi tənzimləmə praktikasının təkmilləşdirilməsi istiqamətləri üzrə ideyaların müəyyən edilməsidir. Tədqiqat hər iki ölkənin inkişafının başladığı 1960-cı illərdən başlayaraq bu günümüzədək olan dövrü əhatə edir. Tədqiqat prosesində müqayisəli təhlil və məntiqi ümumiləşdirmə yanaşmalarından istifadə edilmişdir. Müəyyən edilmişdir ki, Cənubi Koreya və Sinqapur sənaye investisiyalarının cəlb edilməsi üçün fərqli strategiyalardan istifadə etmiş, dövlət orqanları, özəl sektor və təhsil müəssisələri arasında koordinasiya uyğunsuzluğu və informasiya asimmetriyasının aradan qaldırılması üçün tədbirlər həyata keçirmiş, təhsilin bütün mərhələlərində keyfiyyətin artırılmasına nail olmuş, yerli istehsalçılar arasında inhisar hallarına qarşı uğurlu mübarizə aparmış, yüksək dəyər yaranan yerli istehsalçılara daha güclü dəstəyin verilməsini, eləcə də tənzimləmədə ünvanlılığı və şəffaflığı təmin etmiş, beynəlxalq dəyər zəncirində müqayisəli üstünlüklərin əldə edilməsinə istiqamətlənmişlər. Dövlət tənzimlənməsi sahəsində qərarların qəbulunda, icrasında, nəticələrin monitorinqində və əks-əlaqənin yaradılmasında rəqəmsal texnologiyalardan istifadə isə "dövlətin uğursuzluğu" hallarının minimuma endirilməsi üçün yaxşı imkanlar təqdim edir.

Açar sözlər: *Cənubi Koreya, Sinqapur, informasiya asimmetriyası, koordinasiya uğursuzluğu.*

A STUDY OF STATE REGULATION OF THE ECONOMY IN SOUTH KOREA AND SINGAPORE

Mubariz Mammadli¹, Rukhsara Seyfullali²

¹Ph.D., associate professor, UNEC;

²Ph.D. student, "Economics and Statistics" department

of Azerbaijan Technical University;

²rukhsara.slee@gmail.com

Summary

Economic theory defines the fundamental principles of scientific approaches in state regulation of national economies. However, the specific characteristics of each country require a special approach when preparing development programs. Currently, the processes of globalization and digitalization necessitate the creation of new approaches to regulatory issues. Due to the nature of the priority tasks facing the Azerbaijani economy, economic intervention by the state becomes necessary. Studying the experiences of countries that have transformed from traditional economies into modern industrialized countries can provide good ideas for improving regulatory practices in our country. The article aims to identify ideas for improving the practice of economic regulation in Azerbaijan based on studying and summarizing the regulatory experience of such successful countries as South Korea and Singapore. The study covers the period from the 1960s (when the development of both countries began) to the present day. During the research, the approaches of comparative analysis and logical generalization were used. It was determined that South Korea and Singapore used different strategies to attract industrial investment, implemented measures to eliminate inconsistency in coordination and information asymmetry between government agencies, the private sector, and educational institutions, achieved quality improvement at all stages of education, successfully fought against monopolies in the domestic market, provide stronger support to local (high value-added) producers, and ensure targeted and transparent regulation aimed at achieving comparative advantage in the international value chain. The use of digital technologies in decision-making, in their implementation and monitoring of results, and in creating feedback in the field of government regulation provides good opportunities to minimize cases of “state failures.”

Keywords: *South Korea, Singapore, information asymmetry, inconsistency in coordination.*

ИССЛЕДОВАНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ЭКОНОМИКИ В ЮЖНОЙ КОРЕЕ И СИНГАПУРЕ

Мубариз Мамедли¹, Рухсара Сейфуллали²

¹к.э.н., доцент, UNEC;

²диссертант, кафедра «Экономика и статистика»,
Азербайджанский технический университет;
²rukhsara.slee@gmail.com

Резюме

В экономической теории определены фундаментальные основы научных подходов в области государственного регулирования национальных экономик. Но специфические особенности каждой страны требует особого подхода при подготовке программ развития. В настоящее время процессы глобализации и цифровизации обуславливают необходимости создания новых подходов к вопросам регулирования. В связи с характером приоритетных задач, стоящих перед экономикой Азербайджана, экономическое вмешательство государства становится необходимостью. Изучение опыта стран, которые превратились из традиционных экономик в современные индустриальные страны, может дать хорошие идеи для совершенствования практики регулирования в нашей стране. Цель статьи – выявить идеи по совершенствованию практики экономического регулирования в Азербайджане на основе изучения и обобщения опыта регулирования таких успешных стран, как Южная Корея и Сингапур. Исследование охватывает период с 1960-х годов (когда началось развитие обеих стран) до наших дней. В процессе исследования использовались подходы сравнительного анализа и логического обобщения. Определено, что Южная Корея и Сингапур использовали разные стратегии привлечения промышленных инвестиций, реализовали меры по устранению несогласованности в координации и информационной асимметрии между государственными органами, частным сектором и образовательными учреждениями, добились повышения качества на всех этапах образования, успешно боролись с монополиями на внутреннем рынке, оказывали более сильную поддержку местным производителям (создающим высокую добавленную стоимость), а также обеспечивали адресуемость и прозрачность регулирования, направленного на достижение сравнительных преимуществ в международной цепочке создания стоимости. Использование цифровых технологий при принятии решений, в их реализации и мониторинге результатов, в создании обратной связи в сфере государственного регулирования дает хорошие возможности минимизировать случаи «неудач государства».

Ключевые слова: Южная Корея, Сингапур, информационная асимметрия, несогласованность в координации.

1. Giriş

İqtisadi ədəbiyyatdan yaxşı məlumdur ki, müasir dövrün inkişaf etmiş ölkələrinin bir çoxu ötən əsrin 50-60-cı illərindən başlayaraq ənənəvi iqtisadiyyatdan (aqrar sektor və yaxud təbii resurslara əsaslanan iqtisadiyyat) industrial cəmiyyətlərə

(güclü emal sektoruna əsaslanan iqtisadiyyat) çevrilmişlər. İqtisadi möcüzə kimi adlandırılan belə çevrilmə prosesləri bir çox tədqiqatçıların diqqət mərkəzində olmuş, sənaye sektorları hesabına iqtisadi artımın nəzəri əsaslarının müəyyən edilməsi üçün bir sıra konsepsiyalar və modellər irəli sürülmüşdür.

Azərbaycan iqtisadiyyatının neft sektorundan asılılığının azaldılması dövlət müstəqilliyimizin əldə edilməsindən bu günə qədər daim hökumətin diqqətində olmuş, bu istiqamətdə çoxsaylı dövlət proqramları, strateji yol xəritələri qəbul edilmiş və reallaşdırılmışdır. Dünyanın enerji təhlükəsizliyinin təmin edilməsində uğurlu mövqe tutmaqla dünya iqtisadiyyatına inteqrasiya etmiş və ərazi bütüvlüyünü tam təmin etmiş Azərbaycan yeni inkişaf mərhələsinin astanasındadır. 2021-ci ilin fevral ayında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən təsdiq edilmiş “Azərbaycan 2030 – sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər”də müəyyən edilmiş vəzifələrin icrası məhz yüksək dəyər yaradan və rəqabətə davamlı yeni sektorların yaranması ilə birbaşa bağlıdır. Dayanıqlı artan rəqabət qabiliyyətli iqtisadiyyatın qurulması, rəqabətli insan kapitalı və müasir innovasiyalar məkanı, təmiz ətraf mühit və “yaşıl artım” ölkəsi olmaq kimi bir-birini tamamlayan prioritetlər dövlətin tənzimləyici orqanları qarşısında yeni vəzifələr qoyur. Bu vəzifələrin səmərəli icrası isə iqtisadi tənzimləmə praktikasında yeniliklərin tətbiqini, strateji baxış, tənzimləmə alətlərindən bacarıqlı istifadəni, həmçinin tənzimləmə prosesində şəffaflığın, hesabatlılığın, nəticəliliyin və səmərəliliyin təmin edilməsini tələb edir.

Bu baxımdan, qısa müddət ərzində ənənəvi iqtisadiyyatlardan müasir industrial və postindustrial cəmiyyətlərə keçidi təmin edə bilmiş ölkələrin tənzimləmə təcrübəsinin öyrənilməsi olduqca aktual görünür. Buna görə də, iqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsindən istifadə etməklə iqtisadi möcüzələri yarada bilmiş Cənubi Koreyanın və Sinqapurun tənzimləmə təcrübəsinin öyrənilməsi və bu təcrübənin ölkəmizdə istifadə edilə biləcək istiqmətlərinin müəyyən edilməsi məqalənin məqsədi kimi qəbul edilmişdir.

2. Ədəbiyyat icmal

İqtisadi inkişaf tarixçisi Rostou ölkələrin iqtisadi inkişafının 5 mərhələdə baş verdiyini iddia edirdi (Rostow, 1959):

- ənənəvi cəmiyyət;
- özünü təmin edən artıma qalxma və ya ilkin şərtlər;
- sürətli artım;
- yetkinliyə doğru irəliləmə;
- yüksək kütləvi istehlak.

Ənənəvi cəmiyyətlərdə aqrar sektor və ya təbii resursların hasilatı və ixracına əsaslanan iqtisadi quruluş aparıcı mövqedə olur. İnkişafın növbəti “ilkin şərtlər” mərhələsinə keçid ölkədə zəruri miqdarda kapitalın toplanması ilə bağlıdır. Zəruri kapitalın formalaşması və əmək resurslarının mövcudluğu “sürətli artım” üçün ilkin zəruri şərtləri formalaşdırır. Toplanmış kapital və müvafiq əmək resurslarının məhsuldar qüvvələrə çevrilməsi üçün resurs və əmtəə bazarlarının səmərəli fəaliyyəti ilə

yanaşı, dövlətin müəyyən dəstəyinə - təkana ehtiyac yaranır. “Sürətli artım” mərhələsinə keçid etməyi bacaran ölkələr bu artımdan doğan əlavə investisiya tələbatını ödəmək üçün yığımı stimullaşdırmaq, daxili və xarici investisiyaları dəstəkləmək strategiyasını seçə bilər. Bu zaman digər maliyyə mənbələrindən də istifadə etmək olar (dövlət borclanması və ya dövlət zəmanəti ilə borclanma, qiymətli kağızlar bazarından istifadə və s.). İqtisadi sistemin artım sürəti zaman keçdikcə yavaşlayır və müəyyən müddətdən sonra “yetkinliyə doğru irəliləmə” ilə əvəz olunur. Artımın sonuncu mərhələsi - yüksək kütləvi istehlak, xalqın rifahının yüksəlməsi və tələbatların ödənilməsi üçün zəruri imkanların mövcudluğu ilə seçilir. Bu mərhələlərin hər birində milli iqtisadiyyatın qarşısında fərqli vəzifələr dayanır, yeni təhlükələr və imkanlar yaranır. Rostounun təlimində kapital belə inkişaf prosesinin aparıcı qüvvəsi kimi təqdim edilir (Rostou, 1959). Ötən əsrin 30-40-cı illərində yaranan Harrod-Domar modeli də iqtisadi artımı məhz kapitalın mövcudluğu və ondan istifadə qabiliyyətləri ilə əlaqələndirirdi.

İqtisadi artımın kapitalın səmərəliliyi (kapitalın ÜDM-də payı), yığımın sürəti, investisiya həcmələri və amortizasiya normasından istifadə edilməklə tərtib edilən Harrod-Domar modelinə görə, ənənəvi iqtisadiyyatdan industrial iqtisadiyyata keçən ölkədə yığımın, investisiyaların və kapitalın səmərəliliyinin stimullaşdırılması iqtisadi artımı təmin edə bilər. Bu modeldə əmək resursunun nəzərə alınmaması onunla izah olunur ki, ənənəvi cəmiyyətlərdə əmək ehtiyatları kifayət qədərdir və əmək resurslarına artan tələbatın ödənilməsində çətinlik yoxdur.

Sürətli artım üçün digər ilkin şərt kapitalın səmərəliliyinin yüksəldilməsidir. Lakin yığımın və kapitalın səmərəliliyinin təmin edilməsi və industrial artıma çevrilməsi iqtisadi strukturların (maliyyə, əmək, əmtəə və kapital bazarları), yaxşı institutların, ixtisaslı mütəxəssislərin, zəruri infrastrukturun, müəssisə səviyyəsində müasir idarəçilik bacarıqlarının və digər şərtlərin mövcud olduğu halda baş verir.

İqtisadiyyatın struktur dəyişikliyinə fokuslanan nəzəriyyələrdə isə diqqət mərkəzində kapital deyil, milli iqtisadiyyatın strukturunun dəyişikliyinə gətirən mexanizmlər dayanır. Bu nəzəriyyələrdə əsas diqqət iqtisadi artımın digər komponentinə - əmək resurslarına yönəlmişdir. Nobel mükafatı laureatı V. Artur Lyuisin ölkələrin sənayeləşməsinə izah edən iki sektorlu (aqrar və sənaye sektorları) modeli investisiyaların müasir sənaye sektorları üçün vacib şərt olduğunu qəbul edirdi. Lakin investisiyalar o zaman davam edir ki, sənaye sektorunda formalaşan əmək- haqqı və məhsuldarlıq ənənəvi sektorun təmin etdiyi əməkhaqqıdan yüksək olsun və ənənəvi (aqrar) sektorda izafi əmək resursları mövcud olsun. Emal sənayesində formalaşan əməkhaqqı və məhsuldarlıq ənənəvi sektor işçisinə (kəndlilər, fermer təsərrüfatlarında çalışanlar və s.) daha yüksək rifahı təmin edə bildiyi halda (şəhərdə və kənddə yaşayış xərcləri arasında fərqlər nəzərə alınmaqla), işçi qüvvəsinin aqrar sektordan emal sektoruna axını başlayır və iqtisadiyyatın strukturunda dəyişikliklər yaranır (Lewis, 1959).

Lyuis və Harrod-Domar modellərinin proqnozlaşdırma gücü əmək və fiziki kapital resurslarının səmərəli yerləşdirilməsini təmin edən bazarların mövcudluğu və inkişaf səviyyəsi ilə məhdudlaşır. Müasir qloballaşma prosesləri isə qeyd edilən modellərin dövlət tənzimlənməsi üçün tövsiyə verici əhəmiyyətini bir qədər azaldır. Müasir

şəraitdə mobilliyi artan kapital və əmək resurslarının emal sənayesinin inkişafına və iqtisadi artıma çevrilməsi üçün ölkənin malik olduğu resursların, iqtisadi (bazar tutumu və s.) və demoqrafik ölçülərinin, tənzimləmə və idarəetmə keyfiyyətinin, xarici kapitalın və texnologiyanın mövcudluğu, beynəlxalq ticarət mühiti də nəzərə alınmalıdır.

Neoliberalizmin üstün mövqeyə gəldiyi 1980-ci illərdə bir sıra ölkələrin iqtisadi inkişafdan geri qalması inkişaf etmiş ölkələrin istismarçı müstəmləkə siyasətinin nəticəsi kimi deyil, həmin ölkələrdə adətən aşağı keyfiyyətli idarəetmə ilə səciyyələnən və korrupsiyaya uğramış məmurların iqtisadi proseslərə hədsiz müdaxilə imkanlarının mövcudluğu ilə əlaqələndirilirdi.

Neoliberalizmin “azad bazar” ideyası bazarın özünü tənzimləyən mexanizmlərə malik olmasını, onun “uğursuzluq” hallarının mənfi təsirlərinin isə öz-özünə inkişaf edən uzunmüddətli ictimai proses vasitəsilə aradan qaldırıla biləcəyini vurğulayır. “İctimai seçim nəzəriyyəsi” isə dövlətin azad bazara müdaxiləsinin iqtisadi artımın yavaşmasına, resursların səmərəsiz bölgüsünə gətirəcəyini və bazara ən az müdaxilə edən hökumətin ən yaxşısı olduğunu iddia edir. Hökumətlərə “bazarın dostu” kimi yanaşmada isə dövlətin iqtisadi proseslərdə əsas funksiyasının bazarın işini asanlaşdırmaqdan (təhsil və səhiyyə investisiyaları, infrastrukturun yaxşılaşdırılması və s.) və əlverişli sahibkarlıq mühitinin yaradılması üçün səylərin göstərilməsindən ibarət olduğu qeyd edilir. Neoliberalizmin ideya mənbələrindən biri olan Solou modelinə görə, iqtisadi artım əməyin (kəmiyyət və keyfiyyət) və kapitalın artımı, eləcə də texnoloji tərəqqinin yüksəlməsi ilə təmin edilir. Əməyin artımı əhəmin artımı və keyfiyyətli təhsil vasitəsilə, kapitalın artımı isə yığımın və investisiyaların (yerli və xarici) artımı ilə təmin olunur. Bu modelə görə, açıq bazar şəraiti kapitalın zəngin ölkələrdən kapital/əmək nisbəti daha aşağı olan və inkişafdan geri qalmış ölkələrə axmasını dəstəkləyəcək. Yoxsul ölkələrdə əhali artımının yüksəkliyi əmək resursunun da artmasını dəstəkləyir. Nəticədə yoxsul ölkələrin iqtisadi artım sürətinin yüksəlməsi ilə ölkələrarası iqtisadi bərabərsizliklər azalacaq. Lakin müasir dünyada tamamilə əks-proseslərin də baş verdiyini, varlı ölkələrin daha da zənginləşdiyi, yoxsul ölkələrin isə inkişafdan daha çox geri qaldığını müşahidə edə bilərik.

Endogen artım modelləri (Romer modeli və b.) iqtisadi artımın 3-cü komponenti olan texnoloji inkişafın ölkə daxilində fəaliyyət göstərən amillərin təsiri ilə baş verdiyini (Solou modelində bu komponent ekzogen faktor kimi qəbul olunur) və bu amilin həm əmək, həm də kapitalın (fiziki və insan kapitalı) səmərəliliyinə ciddi təsir göstərdiyini vurğulayır. İnkişaf etmiş zəngin ölkələr texnoloji tərəqqinin inkişafına yönələn irihəcmli investisiya qoyuluşları üçün zəruri maliyyə imkanlarına və elmi-texniki potensiala malik olurlar. Belə investisiyalar ümumi amil məhsuldarlığının artmasına təkan verməklə varlı və kasıb ölkələr arasında iqtisadi artım fərqlərini bir qədər də gücləndirir. Tətbiqi elmlərin inkişafının fundamental elmlərin və təhsilin inkişafından asılı olduğunu nəzərə alsaq, o zaman əminliklə deyə bilərik ki, dövlət endogen faktor olan texnoloji inkişafda xüsusi rol oynamalıdır. Endogen artım modellərindən çıxarılan mühüm nəticələrdən biri də ondan ibarətdir ki, ölkələr arasında iqtisadi bərabərsizliklərin “açıq bazar” siyasəti vasitəsilə azaldılması ideyası o qədər

də real görünür. Beləliklə endogen artım modellərində dövlətin iqtisadi proseslərə müdaxiləsinin və bu müdaxilənin istiqamətlərinin müəyyən edilməsi üçün növbəti və daha müasir nəzəri arqumenti görə bilirik (Romer, 1986; Lukas, 1988; Romer, 1990).

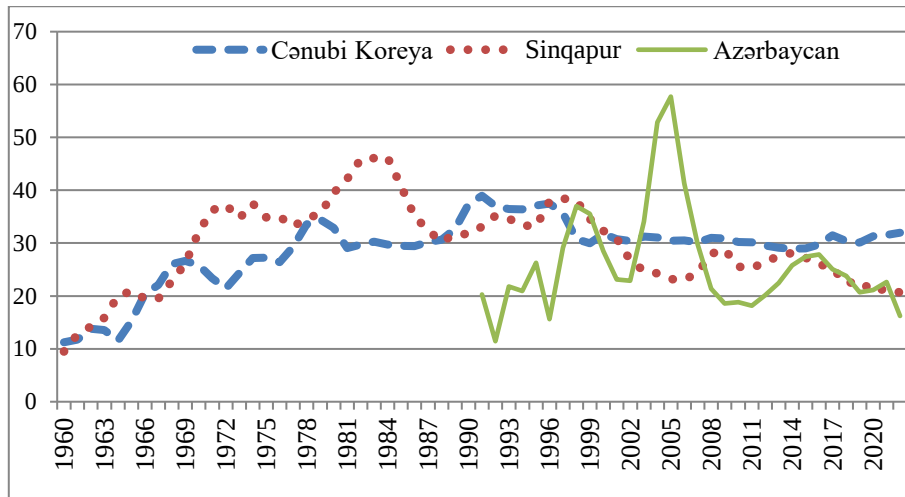
Rəqəmsal texnologiyaların bugünkü inkişaf səviyyəsi tənzimləmə qərarlarının qəbulu üçün sistemli və daim yenilənən informasiya bazalarının formalaşdırılmasına, tənzimləmə qərarlarının qəbulu və korreksiyası, onların icrası və nəticələri barədə real vaxt rejimində məlumatların əldə edilməsi üçün imkanlar verir (Glotko və b., 2020).

Əvvəlki bölmələrdə apardığımız nəzəri və empirik təhlillər də deməyə əsas verir ki, sərt institutların, zəif orta təbəqənin və böyük sosial-iqtisadi bərabərsizliklərin mövcud olduğu cəmiyyətlərdə həm dövlətin, həm də bazarın uğursuzluğu halları daha çox olur. Deməli, ölkədə yaxşı iqtisadi tənzimləmənin (həm bazar, həm də dövlət) formalaşması üçün yaxşı təhsilli orta təbəqənin formalaşması və bərabərsizliyin azaldılmasını prioritet məsələlərdən biri kimi qəbul etmək olar. Əsrlər boyunca formalaşmış və dəyişdirilməsi çox çətin olan qeyri-formal institutların təkmilləşdirilməsi də yaxşı təhsil və mədəni inkişaf vasitəsilə təmin edilə bilər.

Qeyd edilən məsələlər hansı tənzimləyici mexanizm vasitəsilə daha yaxşı həll oluna bilər – bazar, yoxsa dövlət mexanizmi vasitəsilə? Bu sualın cavabı üçün real həyatda uğurlu dövlət mexanizmi nümunələrinə baxmaq yerinə düşərdi. 60 il bundan əvvəl iqtisadi inkişafın aşağı pillələrində olan, hazırda isə inkişaf etmiş ölkələr sırasında olan Cənubi Koreya və Sinqapurda iqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsi praktikasını bu baxımdan xüsusi maraq kəsb edir.

3. Cənubi Koreya və Sinqapurda iqtisadi inkişafın dinamikasının təhlili

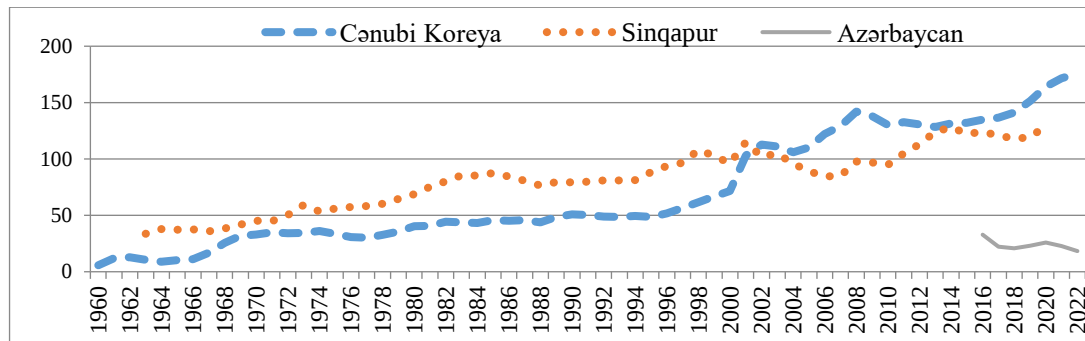
İqtisadi inkişafın əsas ilkin şərtləri kifayət qədər investisiya (milli gəlirdə yüksək pay), işçi qüvvəsinin artımı və texnoloji tərəqqi ilə bağlıdır. İnvestisiyaların milli gəlirdə payı və kapitalın köhnəlməsi arasında fərq nə qədər çox olarsa, iqtisadi artıma nail olma ehtimalı da bir o qədər çox olar. İnvestisiyaların ÜDM-də payı 15-20% səviyyəsində olan ölkələr yığımı daha az olan ölkələrdən daha böyük sürətlə inkişaf edə bilər. Bu baxımdan, fiziki kapitalın ÜDM-də payı göstəricisinin dinamikası xüsusi maraq doğurur.

Qrafik 1. Cənubi Koreya, Sinqapur və Azərbaycan Respublikasında fiziki kapitalın ÜDM-də payı (%-lə)

Mənbə: Dünya Bankının məlumatları - <https://data.worldbank.org/indicator>

1 sayılı qrafikdən göründüyü kimi, ötən əsrin 60-cı illərindən başlayaraq həm Cənubi Koreyada, həm də Sinqapurda intensiv investisiya qoyuluşları ilə fiziki kapitalın ÜDM-də payı sürətlə artmağa başlamış və iqtisadi artımın ilkin şərtlərindən biri olaraq bu günədək yüksək səviyyədə saxlanmaqdadır. Bu isə hər iki ölkədə investisiya qoyuluşlarının uzun müddət ərzində minimal həddən (15-20%) xeyli yüksək olduğunu göstərir. Hər iki ölkədə investisiya qoyuluşlarının əsas hissəsinin emal sənayesinin payına düşməsi isə inkişafın bugünkü səviyyəsinin təmin edilməsində xüsusi rol oynamışdır. Azərbaycanda bu göstəricinin dinamikasında müşahidə edilən dəyişmələri əsasən 1994-cü ildə bağlanmış “Əsrin müqaviləsi”ndən sonra neft hasilatı sənayesinə irihəcmli investisiyaların qoyulması və ÜDM-in neftin dünya bazarlarındakı qiymətindən güclü asılılığı ilə əlaqələndirmək olar.

Qrafik 2. Özəl sektora verilən yerli kreditlərin ÜDM-də payı (%-lə)

Mənbə: Dünya Bankının məlumatları - <https://data.worldbank.org/indicator>

Özəl sektora verilən yerli kreditlərin həcmnin ÜDM-də payının 1960-cı illərdən başlayaraq bu günədək əsasən artım meyili götürməsi və bu dövr ərzində 4-5 dəfə

artaraq 120-150% səviyyəsinə yüksəlməsi dövlətin həm investisiya qoyuluşlarının, həm də daxili tələbatın maliyyə institutları vasitəsilə dəstəklədiyini göstərir. Azərbaycanda bu göstəricinin Cənubi Koreya və Sinqapurla müqayisədə çox kiçik olması ölkəmizin emal sektorunun zəif inkişafı və kreditlərin idxal edilən emal məhsullarına tələbatı daha çox dəstəkləməsi ilə bağlı ola bilər.

Cənubi Koreyanın sürətli inkişafı öz başlanğıcını 1960-cı illərdən götürür. Həmin illərdən başlayaraq, investisiyaların milli gəlirdə payı sürətlə artmış və ölkədə sürətli artımın ilkin şərtləri formalaşmağa başlamışdır (Rostounun 2-ci mərhələsi). Ölkədə investisiyanın ÜDM-də payı davamlı olaraq dünya ölkələri arasında ən yüksək sıralarda olmuş, 1990-cı ildə 37%-ə və 2000-ci illərin əvvəlində 40%-ə yaxınlaşmışdır (Kong, 2000).

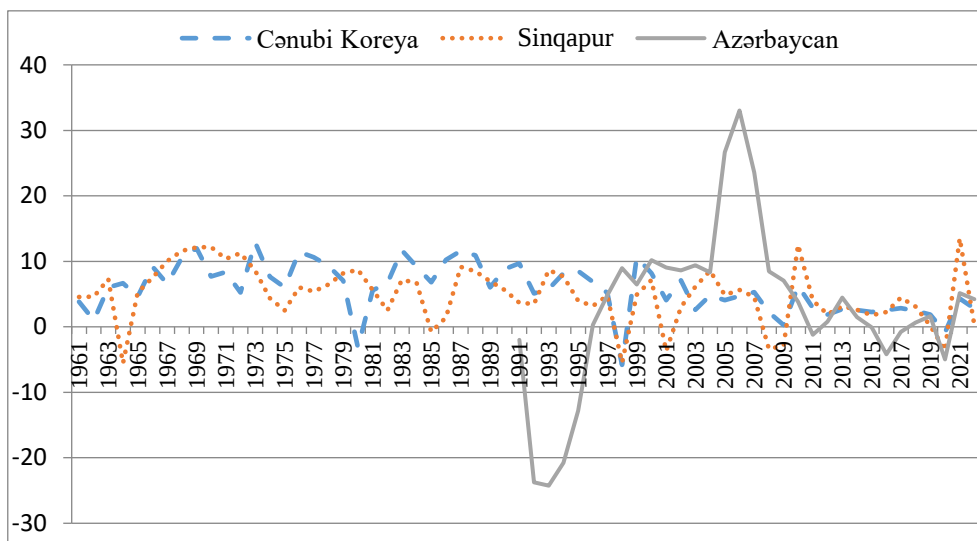
Hazırda Cənubi Koreyanın Rostounun “yetkinliyə doğru irəliləyiş” mərhələsində olduğunu demək olar. Cənubi Koreya özünün istehsal texnologiyalarını yarada bilən ölkəyə çevrilməklə, “yüksək kütləvi istehlak” mərhələsinə keçid üçün yaxşı imkanlar qazanmışdır. Rostou iddia edirdi ki, yetkinlik sürətli artımın başlanmasından təxminən 60 il sonra əldə edilir. Lakin o, bu müddətin hər bir ölkə üçün fərqli ola biləcəyini də inkar etməmişdir. Ənənəvi iqtisadiyyatdan texnoloji inkişafa keçid daha az vaxt tələb edə bilər.

Cənubi Koreyanın yüksəlişində “sırtuktur dəyişiklikləri” nəzəriyyəsinin ideyalarının da reallığa yaxın olduğunu görmək olar. Ənənəvi aqrar sektor üzərində qurulan iqtisadiyyatdan yüksək məhsuldarlıqlı müasir sənaye iqtisadiyyatına keçid prosesində əmək resurslarının kənddən şəhərə könüllü axını (urbanizasiya), yeni sahələrin yaranması, kapitalın artımı və şaxələnməsi, təhsil və bacarıqların yüksəlişi, əhəlinin aşağı məhsuldarlıqlı fəaliyyətdən yüksək məhsuldarlıqlı fəaliyyətlərə keçidi müşahidə olunmuşdur. Bu dəyişikliklər Cənubi Koreyada adam başına ÜDM-in 1990-cı illərə qədər ildə 7%-dən çox artması fonunda baş verirdi. Bu böyümə sonrakı illərdə təbii olaraq bir qədər yavaşımış, 2000-2019-cu illər ərzində orta hesabla 3,8% olmuşdur (Dünya Bankı, 2023). Qeyd edilməlidir ki, Cənubi Koreyanın bu göstəricisi dünya üzrə orta artım səviyyəsindən yüksək olmuşdur. Sinqapurun iqtisadi artımı davamlılıq baxımından Cənubi Koreyadan bir qədər geri qalır. 1998-ci ildə Asiyada baş verən iqtisadi böhran hər iki ölkədə öz təsirini göstərmişdir. Qrafik 3-də 2001, 2008 və 2020-ci (COVID-19) illərdə baş verən global böhranların Sinqapurun iqtisadi artım templərinə daha çox təsir göstərdiyini görmək olar.

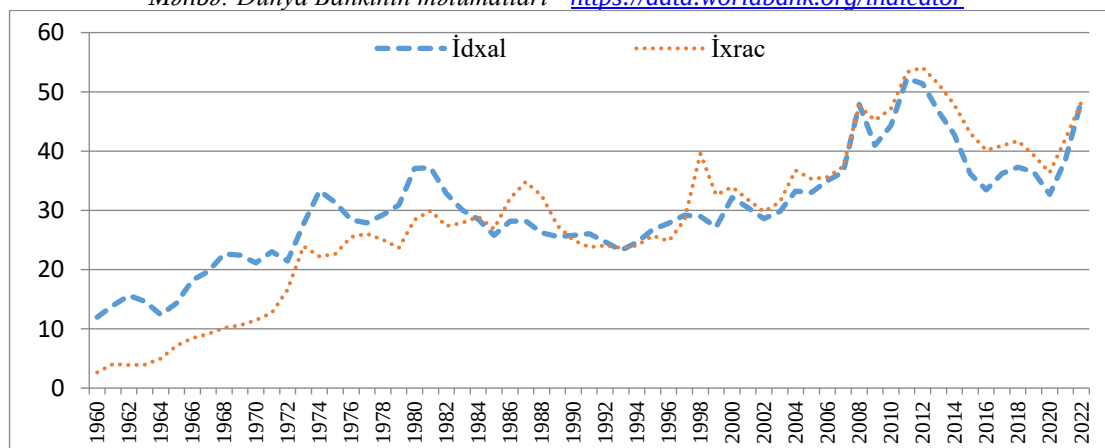
Azərbaycanın müvafiq göstəricisinin 1990-cı illərin əvvəllərində kəskin azalmasını müstəqillik illərinin ilk illərində baş verən iqtisadi tənəzzüllə, sonrakı kəskin artım və eniş meyillərini isə əsasən neft qiymətlərinin dəyişməsi ilə izah etmək olar.

Cənubi Koreyanın və Sinqapurun yüksək səviyyədə şaxələnməmiş idxal və ixracı onların dünya iqtisadiyyatına səmərəli inteqrasiyasının ən yaxşı sübutudur. 4 və 5 sayılı qrafiklərdə Cənubi Koreyada və Sinqapurda mal və xidmətlərin idxal və ixracının ÜDM-də payı göstəricisinin dinamikası göstərilmişdir. Hər iki ölkədə həm idxalın,

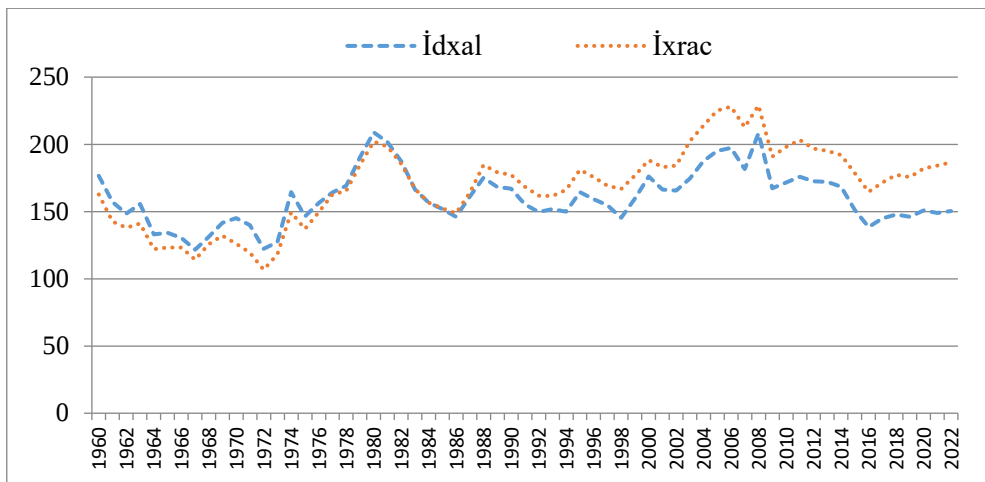
həm də ixracın ÜDM-də payının kifayət qədər yüksək olması onların dünya iqtisadiyyatına yüksək səviyyədə integrasiya etməsini və açıq ticarət siyasətinin aparılmasını nümayiş etdirir.

Mənbə: Dünya Bankının məlumatları - <https://data.worldbank.org/indicator>

Mənbə: Dünya Bankının məlumatları - <https://data.worldbank.org/indicator>

**Qrafik 5. Sinqapurda mal və xidmətlərin idxalı və ixracının
ÜDM-də payı (%-lə)**

Mənbə: Dünya Bankının məlumatları - <https://data.worldbank.org/indicator>

Sinqapurun idxal və ixracının ÜDM-də payının Cənubi Koreyanın müvafiq göstəricilərindən bir neçə dəfə böyük olması isə Sinqapur iqtisadiyyatının daxili bazasının kiçikliyi və xarici bazarlardan asılılığının daha yüksək olduğunu göstərir. Sinqapurun iqtisadi artım göstəricisinin dünya iqtisadiyyatında baş verən böhranlardan daha çox təsirlənməsi məhz bu səbəblə izah oluna bilər (qrafik 3).

Hər iki ölkədə fenomenal göstəricilərin meydana gəlməsinin tarixçəsi tənzimləmə üçün maraqlı arqumentləri əldə etməyə imkan verə bilər.

Cənubi Koreyanın sürətli artım dövründən əvvəlki illərdə (1950-ci illər) ölkədə torpaq islahatı aparılmışdır və dövlət aqrar sektorun inkişafını dəstəkləyən proqramları reallaşdırmağa başlamışdır. Aqrar sektorun sənaye sektorları ilə yanaşı dəstəklənməsi öz nəticəsini vermişdir: işçi qüvvəsinin sənaye sahələrinə axını aqrar sektorda izafi əməyin azalmasına və məhsuldarlığın artmasına imkan yaratmışdır (Lyuis modeli). Beləliklə ölkənin hər iki sektorunda məhsuldarlığın artımı müşahidə olunmağa başlamışdır.

Cənubi Koreyanın nümunəsi “asılılıq inqilabı” ideyasında ciddi boşluqlar olduğunu əsaslandırmaq üçün də yaxşı arqumentdir. Dünya iqtisadiyyatına tam inteqrasiya olunan Cənubi Koreya iqtisadi imkanlarının zəifliyi ucbatından inkişaf üçün investisiyaların tapılmasında ciddi çətinliklərlə qarşılaşırdı. 1945-ci ilə qədər Yaponiyanın müstəmləkəsi olan ölkə sonrakı dövrlərdə ABŞ-lə də yaxşı münasibətlər qurmağı bacarmışdır. Ölkə sənaye məhsullarının böyük qismini ABŞ və Yaponiyadan idxal edirdi. Onun ixracı isə xüsusilə həmin ölkələrə məhdud xarakter daşıyırdı. Bu vəziyyət inkişafda geriliyin baş verəcəyi proqnozu üçün ciddi əsaslar verir. Lakin Cənubi Koreyanın bugünkü nəticələri asılılıq nəzəriyyəsi qarşısında yeni suallar qoyur.

Koreya hökuməti fəal sənaye siyasətini aparır və bu siyasətin daim dəyişən mühitə uyğunlaşdırılmasını təmin edirdi. Dövlət transmilli korporasiyaların yerli istehsalə təsirini məhdudlaşdırır və yerli sənaye sahələrinin yaranmasını bütün vasitələrlə dəstəkləyirdi. Bu zaman hökumət birbaşa xarici investisiyalardan deyil, prioritet

investisiya layihələrinin maliyyələşdirilməsi üçün borclanmadan istifadə edirdi. Belə yanaşma iqtisadi müstəqillik baxımından daha qənaətbəxş hesab olunurdu.

Cənubi Koreyanın iqtisadi inkişaf tarixini digər ölkələrdən fərqləndirən ən əsas məqamlara isə aşağıdakıları aid edə bilərik (Kong, 2000):

- düşünülmüş və çox iddialı torpaq islahatının aparılması;
- ibtidai və orta təhsilin əhəmiyyətli dərəcədə gücləndirilməsi.

İlk baxışdan təzadlı görünə də, məhz kompleks xarakterli torpaq islahatı ənənəvi sektorda sənaye məhsullarına daxili tələbatın sürətlə artmasına təkan vermişdi. Peşə yönümlü orta təhsil isə yeni yaranan tələbatları ödəyəcək sənaye sahələri üçün ixtisaslı işçi qüvvəsinin yetişməsinə şərait yaradırdı. Beləliklə, ölkədə biri-birini dəstəkləyən sektorlar formalaşmağa başladı və sinergiya effektinin heyvətəməz nəticələri özünü çox gözəl təmin etdi.

Cənubi Koreyada dövlət iqtisadi proseslərə həm inzibati, həm də dolayı tənzimləyici alətlər vasitəsilə təsir etmişdir. Sahibkarlar üçün iqtisadi stimulların yaradılması və onların hökumətin tapşırıqlarının yerinə yetirilməsinə sövq edilməsi üçün müxtəlif vergi və gömrük güzəştləri tətbiq olunurdu. Bu güzəştlərdən istifadə isə hökumətin müəyyən etdiyi hədəf göstəriciləri ilə əlaqələndirilirdi. Eyni zamanda ümumi inkişaf planlarının qəbulu, ayrı-ayrı şirkətlər üçün ixrac hədəflərinin təyin edilməsi kimi inzibati üsullar da tətbiq edilirdi. Dövlət sənayedə texnoloji səviyyənin yüksəldilməsi və lisenziyalaşdırma müqavilələri vasitəsilə xaricdən texnologiyanın alınması proseslərini əlaqələndirir, transmilli şirkətlər arasında rəqabətdən istifadə edərək ölkə üçün ən yaxşı şərtlərlə müqavilələr bağlayırdı. Dövlət bütün vasitələrdən istifadə edərək yüksək dəyər yaradan yerli sahibkarları dəstəkləyirdi.

Cənubi Koreya hökumətinin fəaliyyəti tənzimləmə prosesində “informasiya asimmetriyası” və “koordinasiya uğursuzluğu” kimi ciddi maneələrin aradan qaldırılması üçün də yaxşı nümunələri təklif edir. Hökumət üzvlərinin, sahibkarların, dövlət müəssisələrinin və universitet rəhbərlərinin, tədqiqat mərkəzləri və alimlərin demək olar ki, hər ay təşkil edilən birgə görüşlərində qarşıya çıxan problemlər birlikdə müzakirə olunur, bütün tərəflərin imkan və məhdudiyyətləri öyrənilir, imkanlardan istifadə və maneələrin aradan qaldırılması yolları barədə qərarlar qəbul olunurdu. Fikrimizcə, bu təcrübənin müasir tənzimləmədə geniş tətbiqi yaxşı nəticələr verə bilər.

Sinqapur. İlk inkişaf impulsunu təbii resursdan – çox əlverişli coğrafi yerləşmədən alan Sinqapurun ötürücü liman ölkəsindən güclü emal sektoru olan ölkəyə çevrilməsi prosesi də tənzimləmə tarixinin maraqlı nümunələrindəndir. Təbii resursdan – neft hasilatından istifadə ilə inkişaf impulsu alan Azərbaycan üçün də bu nümunə maraqlıdır. Dövlətin iqtisadi proseslərə uğurlu təsir nümunələrindən biri də Sinqapurun ötən əsrin 60-cı illərindən başlayan və bu gün də davam edən iqtisadi möcüzəsidir. Ölkənin Dünya İqtisadi Forumunun illik Qlobal Rəqabət Qabiliyyəti indekslərində son 10 ildə ilk sıralarda qərarlaşması və bütün göstəricilər üzrə ən yüksək reytingləri qazanması bazarın görünməz əlinin deyil, Sinqapur hökumətinin düşünülmüş iqtisadi siyasətinin və iqtisadi proseslərə düzgün müdaxiləsinin nəticəsidir.

Sinqapurun iqtisadi inkişafının ilk əlamətləri XIX əsrin əvvəllərində müşahidə edilməyə başlamışdır. Böyük Britaniya İmperiyası və Hollandiya gəmilərinin Çin və Hindistanla ticarət xəttində yerləşməsi, eləcə də arxipelaqın digər ölkələri ilə dəniz qonşuluğu Sinqapuru əlverişli ötürücü limana çevirirdi. Yelkənli gəmilərlə yük daşımalarının sürətinin xeyli aşağı olduğu zamanlarda Sinqapurun coğrafi mövqeyi ona Avropa və Cənub-Şərqi Asiya arasındakı ticarət axınlarında ciddi “mütləq üstünlüklər” yaradırdı. Təbiətin lütfü ilə yaranan belə üstünlüyün iqtisadi gəlirlərə çevrilməsi Britaniya imperiyasının siyasi və iqtisadi maraqları ilə uzlaşma şəraitində baş verirdi. Dövlətin payına düşən əsas iş isə yalnız asayişin və təhlükəsizliyin təmin edilməsi ilə bağlı idi. Buxar və daxiliyanma mühərriklərinin icad edilməsi ilə başlayan 1-ci və 2-ci sənaye inqilabları daşıma sürətlərini nəzərəcarpacaq dərəcədə sürətləndirməklə coğrafi mövqeyin verdiyi mütləq üstünlükləri də zəiflədirdi. Kütləvi istehsal, sintetik materiallar, aviasiya və elektronika ilə yüksələn 3-cü sənaye inqilabı isə dünyada Sinqapur üçün tamamilə yeni perspektivləri və təhdidləri meydana gətirirdi.

1965-ci ildə dövlət müstəqilliyini qazandıqdan sonra Sinqapurun qarşılaşdığı ilk ciddi problem sənayenin inkişafına mane olan daxili bazarın kiçikliyi və limanların fəaliyyətinin azalması ilə yaranan kütləvi işsizliklə bağlı idi. Malayziyadan ayrıldıqdan sonra digər regionlarla əlaqələrin zəifləməsi və inzibati baryerlərin meydana gəlməsi Sinqapur sahibkarlarının satış bazarlarının ada sərhədləri ilə məhdudlaşmasına gətirirdi. Buna görə də, dövlətin qarşısında dayanan ən əsas problem iqtisadiyyatın sənaye sahələri hesabına şaxələnməsi (yeni iş yerlərinin yaradılması) və ixracın artırılması (miqyas effektindən istifadə və daxili bazarın kiçikliyi sindromunun aradan qadırılması yolu) ilə bağlı idi. Qeyd edilən vəzifələrin həlli üçün Sinqapurun nə kifayət qədər kapitalı, nə ixtisaslaşmış işçi qüvvəsi, nə də texnologiyaları var idi. Sinqapurun dövlət müstəqilliyinin ilk illəri transmilli şirkətlərin qlobal fəaliyyətinin sürətlə genişlənməsi dövrü ilə üst-üstə düşmüşdü. Sinqapur siyasətçiləri bu meyilləri görərək birbaşa xarici investisiyaların ölkəyə cəlb edilməsi üçün fədakar siyasət aparırdılar. Bu siyasətin mərkəzində investisiyaların məbləğləri ilə yanaşı, dəyər zəncirinin daha yüksək pillələrinə keçidi təmin edəcək sahələrin inkişafı dayanırdı. Sinqapurun ixraca əsaslanan artım strategiyası, ucuz işçi qüvvəsi, əlverişli vergi rejimi və keyfiyyətli infrastrukturunu ölkənin xarici investisiyalar üçün cəlbediciliyini təmin edirdi. Göründüyü kimi, Sinqapur inkişafın ilkin şərtini – kapitalı əldə etmək üçün Cənubi Koreyadan fərqli strategiya seçmiş, transmilli şirkətlərin dəyər zəncirində mövqe qazanmağı və birbaşa xarici investisiyaların cəlb edilməsini daha əlverişli strategiya kimi qəbul etmişdir. Belə yanaşmanın seçilməsinə daxili bazarın kiçikliyi amili və industrial inkişafın xarici bazarlardan asılılığı da təsir göstərmişdir. Ölkədə yeni sahələri formalaşdıran sənaye müəssisələrinin yaradılması məşğulluq problemini əhəmiyyətli dərəcədə yüngülləşdirmiş və inkişafın növbəti mərhələlərinə qalxmaq üçün maliyyə ehtiyatlarının yaranmasına imkan vermişdi. Sinqapur transmilli şirkətlərin genişlənmə strategiyasında öz mövqeyini gücləndirməklə yanaşı, xarici investisiyaların ölkəyə güclü axınını da təmin edə bilmişdi. Sinqapurda birbaşa xarici investisiyaların həcmi 1972-ci ildəki 547 milyon ABŞ dollarından 2007-ci ildəki 250 milyard dollara

qədər (400 dəfədən çox) artmışdır. Bu göstərici 1990-cı ilin səviyyəsi ilə müqayisədə 8 dəfə çox idi. Nəticədə, Sinqapur adambaşına birbaşa xarici investisiyaların həcminə görə dünyada 2-ci yerdə qərarlaşırdı. 1999-cu ildə ölkədə məşğul əhəlinin təxminən yarısı xarici müəssisələrdə çalışırdı. Emal sektorunun məhsulunun 70-75%-i və sənaye ixracının 70-88%-i məhz xarici müəssisələrin payına düşürdü (Bastide, 2011).

Birbaşa xarici investisiyaların Sinqapura axını “azad bazar” siyasətinin deyil, dövlətin dəstəkləyici və istiqamətverici təsiri altında yaranan motivasiya nəticəsində baş verirdi. Sinqapur hökuməti o dövrdə mövcud olan beynəlxalq ticarət meyillərini və ölkənin gələcək siyasi-iqtisadi perspektivlərini nəzərə alaraq, prioritet sənaye sahələrini müəyyənləşdirir, bu sahələrin inkişafı üçün əlverişli hüquqi, sosial, institusional, infrastruktur və iqtisadi mühiti yaradırdı. 1970-ci illərin ortalarından başlayaraq ölkədə əməkəttutumlu istehsal sahələrindən elm və kapital tutumlu sahələrə, daha yüksək dəyər yaradan fəaliyyət növlərinə keçid başlanmışdır. Yüksək texnoloji inkişaf perspektivlərinə malik olan biofarmakologiya, elektronika, kapitalın idarə edilməsi və neft-kimya sahələri sürətlə inkişaf etməyə başlamışdı. Dövlət bu sahələrdə fəaliyyətin bütün mərhələlərinin (tədqiqat və sınaq, texnologiyaların hazırlanması, istehsal, marketinq, yerli brendlərin yaradılması, maliyyələşmə) ölkədə cəmlənməsi üçün fəal siyasət aparmışdır.

Sinqapur istehsalın bütün mərhələlərinin yaxın məkanlarda yerləşdirilməsi üçün Malayziya ilə əməkdaşlıq edir, istehsal prosesinin əməkəttutumlu hissələrinin Malayziyada, yüksək texnologiya tələb edən hissələrinin isə Sinqapurda yerinə yetirilməsinə nail olurdu. Beləliklə, düşünülmüş və ardıcıl dövlət siyasəti Sinqapurun müasir qlobal iqtisadiyyatın elementlərindən birinə çevrilməsində müstəsna rol oynamışdır.

Həm Cənubi Koreyanın, həm də Sinqapurun tənzimləmə siyasətində əsas məqam yerli istehsala məqsədyönlü və misilsiz dəstəyin göstərilməsi olmuşdur. Dünyanın bir çox ölkələrində yerli emal sektorunun inkişaf etdirilməsi üçün daxili bazarın və yerli istehsalçıların müdafiəsi – proteksionizm startegiyasından geniş istifadə olunmuşdur. İnkişaf etmiş ölkələrin inkişaf tarixinə diqqətlə baxsaq, onların hər birində müəyyən zaman kəsimində güclü proteksionist tədbirlərin tətbiq edildiyini görə bilərik. Nümunə üçün, Naviqasiya Aktı Birləşmiş Krallıqda XVIII və XIX əsrlərdə təxminən 140 il ərzində yerli gəmiçiləri Hollandiya və başqa ölkələrin güclü gəmiçilərinin rəqabətindən birbaşa inzibati üsulla qorumuşdur. Erik Reinert Şərqi Asiya ölkələrinin emal sektorunun müdafiəsi təmsalında səmərəli proteksionizmin, Latın Amerikası ölkələrinin təmsalında isə səmərəsiz proteksionizmin əlamətlərini aşağıdakı kimi qruplaşdırmışdır (Reinert, 2007):

Səmərəli proteksionizm:

- yerli və dünya bazarları üçün yeni olan (və ya idxalı əvəz edən) məhsulları istehsal edən yerli sahibkarların müdafiəsi;
- dəstəkləyici tədbirlərin məhsuldarlığın artımı ilə birbaşa əlaqələndirilməsi;
- daxili rəqabətin dəstəklənməsi, səmərəli antiinhisar siyasəti;
- texnologiyaları daxilə yaradılan sahələrin daha güclü dəstəklənməsi;
- ibtidai, orta, peşə və ali təhsilin keyfiyyətinin dəstəklənməsi;

- kapitalın, iş yerlərinin və imtiyazların bölüşdürülməsində meritokratiyanın dəstəklənməsi;
- orta təbəqənin gücləndirilməsi və gəlir bərabərsizliyinin azaldılması;
- yerli istehsalçılar arasında klasterləşmənin dəstəklənməsi;
- texnologiyaların yerli istehsalçılar arasında yayılması zamanı daha çox biliklərin ötürülməsinin təmin edilməsi.

Səmərəsiz proteksionizm:

- əsasən daxili bazar üçün (*adətən kiçik həcmli*) məhsul istehsal edən və aşağı texnoloji səviyyədə fəaliyyət göstərən sahələrin müdafiəsi təmin edilir;
- dəstəkləyici tədbirlər məhsuldarlıq göstəriciləri ilə əlaqələndirilmir;
- rəqabət yaxşı qorunmur, daxili bazar seqmentləri bölüşdürülmüş olur və gizli inhisarlar mövcud olur;
- əsas istehsal texnologiyalarını idxal edən və sənaye məhsullarının istehsalı prosesinin əməktutumlu yığım mərhələsi üzrə ixtisaslaşmış müəssisələr dövlət dəstəyindən uzun müddət yararlanırlar;
- təhsilin inkişafına lazımi diqqət göstərilir;
- kapitalın, iş yerlərinin və imtiyazların bölgüsündə nepotizm halları çox olur;
- gəlirlərin bərabərsizliyi yüksək olur;
- daxili klasterləşmə lazımi səviyyədə dəstəklənmir;
- texnologiyaların ötürülməsi zamanı yalnız istifadəçi biliklər təqdim edilir.

Göründüyü kimi, yerli istehsalçıların güclü xarici rəqiblərdən qorunması strategiyalarında səmərəli proteksionizmin əlamətlərini daşıyan tənzimləmə tədbirlərinin işlənməsi və tətbiqi daha yaxşı nəticələr verə bilər.

Nəticə və təkliflər

Cənubi Koreya və Sinqapurun nümayiş etdirdiyi iqtisadi inkişaf dövlətin iqtisadi proseslərə müdaxiləsinin uğurlu nümunələrini nümayiş etdirir və bazar mexanizminin qısa müddətdə həll edə bilməyəcəyi məsələlərin həllində dövlət müdaxiləsinin zəruriliyini göstərir. Bu ölkələrdə aparılan tənzimləmə siyasəti bazar qüvvələrini inkar etməklə deyil, onlardan istifadə etməklə ümumi məqsədlərə daha tez çatmağa imkan verən yollar və üsullar üzərində qurulur. Şumpeterin təbirincə desək, bazar qüvvələri yenilikləri ilk dövrlərdə dəstəkləmir, əksinə ona qarşı çıxır (Schumpeter, 1934). Lakin yeniliklərin gətirdiyi faydalar köhnənin verdiyi faydaları üstələməyə başladığında, təbii bazar mexanizmi tam gücü ilə yenilikləri dəstəkləməyə başlayır. Bu baxımdan, müasir dövrdə yeniliklərin yaranması, yeni ilə köhnənin mübarizəsində yeniliklərin dəstəklənməsini iqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsinin əsas konsepsiyası kimi qəbul etmək olar.

Cənubi Koreyanın və Sinqapurun təcrübəsi əsasında Azərbaycanda emal sektorunun tənzimlənməsində aşağıdakı istiqamətlərdə təkmilləşdirmələrin aparılmasını tövsiyə etmək olar:

- emal sektorunun investisiya cəlbəediciliyinin artırılması üçün yerli istehsalçılara vergi, gömrük və kreditləşmə üzrə, eləcə də infrastruktur və logistika imkanları üzrə ciddi güzəştlərin təqdim edilməsi;

- dövlət - biznes - universitet mexanizminin hərəkətə gətirilməsi üçün informasiya asimetriyası və koordinasiya uğursuzluğu hallarının aradan qaldırılması istiqamətində işlərin görülməsi;
- idxalı əvəz edən və ya yerli bazar üçün yeni məhsulları istehsal edən sahibkarların tam dəstəklənməsi;
- yerli istehsalçılar arasında rəqabətin dəstəklənməsi;
- yerli istehsalçılar arasında klasterləşmənin dəstəklənməsi;
- yeni texnologiyaların yaranmasının dəstəklənməsi;
- ibtidai, orta, peşə və ali təhsildə keyfiyyətin yüksəldilməsi;
- tənzimləmə qərarlarının qəbulunda, icrasında və monitorinqində şəffaflığın təmin edilməsi üçün rəqəmsal texnologiyalardan istifadə.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər. 2021.
2. Bastide L. (2011). Singapore in the New Economic Geography: From Geographical Location to the Relocation of Economic Dynamics. Edward Edgar Publishing.
3. Dünya Bankının məlumatları - <https://data.worldbank.org/indicator>
4. Glotko, A.V., Polyakova, A.G., Kuznetsova, M.Y., Kovalenko, K.E., Shichiyakh, R.A., Melnik, M.V. (2020). Main trends of government regulation of sectoral digitalization. Entrepreneurship and Sustainability Issues, 7(3), 2181-2195. [http://doi.org/10.9770/jesi.2020.7.3\(48\)](http://doi.org/10.9770/jesi.2020.7.3(48))
5. Kong T.Y. The Politics of Economic Reform in South Korea: A Fragile Miracle. London and New-York. Routledge. 2000.
6. Lewis W. Arthur. *Theory of Economic Growth*. Routledge. 1959.
7. Lucas R.E. (1988). On the mechanics of economic development. Journal of Monetary Economics 22, 3-42. Available at <https://www.sfu.ca/~kkasa/lucas88.pdf>
8. Rainert E. How Rich Countries Got Rich ... and Why Poor Countries Stay Poor (2007), London: Constable.
9. Romer P.M. (1986). 'Increasing returns and long-run growth' *Journal of Political Economy*, 94(5): 1002-1037. Available at <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.589.3348&rep=rep1&type=pdf>
10. Romer P.M. (1990). Endogenous technological change. *Journal of Political Economy*, Vol. 98, No. 5, Part 2, p.71-102, <https://doi.org/10.1086/261725>
11. Rostow W. *The Stages of Economic Growth*, 1959, Econ History Review.
12. Schumpeter J. (1934). The theory of economic development – An inquiry into profits, capital, credit, interest, and the business cycle. Regional Studies. New Brunswick NJ: Transaction Publishers.